

SANOJEN HAKEMINEN AFAATTISEN HENKILÖN JA LÄHEISEN KESKUSTELUSSA

Minna Laakso, Fonetikan laitos, Helsingin yliopisto
minna.s.laakso@helsinki.fi

Marjo Lehtola, Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos,
Oulun yliopisto
marjo.lehtola@oulu.fi

Artikkelimme käsittelee keskustelijoiden välistä vuorovaikutusta afaattisten sanahakujen yhteydessä. Tutkimuksen aineisto tallennettiin kotitilanteissa kuvaamalla kymmenen afaattisen henkilön arkikeskustelua hänelle läheisen henkilön kanssa. Vaikka tutkittavien afasian tyyppi ja vaikeusaste vaihtelivat, kaikilla afaattisilla tutkittavilla ilmeni puheessa sanojen hakemista. Hieman yli puolet sanahakutilanteista laajeni keskustelukumppanien yhteiseksi sanan hakemiseksi. Keskitymme tässä artikkelissa keskustelukumppaneiden yhdessä ratkaisemisiin sanahakutilanteisiin ja niihin kielellisiin ja ei-kielellisiin vuorovaikutuksen keinoihin, joilla yhteistyöhön päädyttiin. Tutkittavat käyttivät sanahakujen rakentamiseen useita erilaisia keinoja, joista tässä aineistossa havaittua pronomiinien toistelua sanan hakemisen yhteydessä ei ole aiemmin juuri kuvattu. Sanojen hakemista ilmaisevien puheen piirteiden ohella vuorovaikutus sanahakutilanteissa rakentui usein ei-kielellisin keinoin. Tutkimuksessa havaittiin kahdeksan erilaista piirrettä, joiden yhteydessä keskustelukumppani osallistui sanojen hakemiseen. Tehokkaimmaksi keinoksi saada keskustelukumppani mukaan sanan hakemiseen osoittautui useampien piirteiden yhdistelmä, erityisesti se, että afaattinen puhuja sekä katsoi että osoitti sormellaan keskustelukumppania samalla kun teki sanaa hakevan kysymyksen (esim. ”Mikä se on?”).

Avainsanat: afasia, arkikeskustelu, anomia, sanan hakeminen, katse, eleet

JOHDANTO

Afasia, aivovaurion aiheuttama kielellinen häiriö, vaikuttaa laaja-alaisesti yksilön toimintaan. Afasian aiheuttamaa kommuni-

Tämä tutkimus toteutettiin Turun yliopistossa osana Minna Laakson Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimusprojektia ”Puhumisen ja puheen ymmärtämisen ongelmien käsittely afaattisten henkilöiden keskustelussa” (hanke 49250). Erityiset kiitokset Aivohalvaus- ja dysfasialiitolle ja Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitokselle avusta tutkittavien rekry-

kaatiohainta arvioitaessa on huomioitava se, miten yksilö selviytyy hänelle tärkeissä jokapäiväisissä kommunikointitilanteissa; kulummehan suurimman osan päivittäin puhumastamme ajasta arkipäivän keskusteluis-

toinnissa. Kiitos myös dosentti Jyrki Tuomaiselle avusta Bostonin Diagnostisen Afasiatutkimuksen tulosten tulkinnassa.

Artikkelia koskeva kirjeenvaihto-osoite:
Minna Laakso, Fonetikan laitos, PL 35 (Vironkatu 1 B),
00014 Helsingin yliopisto

sa yhdessä perheenjäsenten, ystävien ja työtoverien kanssa. Arkitilanteiden arviointi on tärkeää myös siksi, että afaattisilla henkilöillä keskustelu tuttujen henkilöiden kanssa voi onnistua paremmin kuin mitä heidän kielellisten testiensä tulokset ennustavat (Holland, 1980). Esimerkiksi sanojen löytäminen voi olla keskustelussa helpompaa kuin testikuvia nimessä (Ahlsén, 1985). Testitilanteisiin verrattuna keskustelukontekstissa on enemmän kielellistä toimintaa aktivoivia vihjeitä, ja toisaalta afaattinen puhuja voi myös turvautua osoittaviin tai kuvaileviin eleisiin kun sanaa ei löydy (Klippi, 1996; Wilkinson, Beeke & Maxim, 2003; Helasvuo, Laakso & Sorjonen, tulossa). Useat tutkijat ovat myös korostaneet keskustelun yhteistoiminnallisuuden merkitystä arvioitaessa afaattisen henkilön kommunikaatiota: kaikki keskustelun osanottajat vaikuttavat siihen, miten keskustelu onnistuu ja yhteisymmärrys saavutetaan (Milroy & Perkins, 1992; Klippi, 1996; Oelschlaeger & Damico, 1998). Sekä arkikommunikaation arvioinnin että kuntoutusinterventioiden kehittämisen kannalta on tärkeä tutkia sitä, miten afasian aiheuttamia ongelmia ratkotaan yhteistyössä. Näin saadun tiedon perusteella puheterapeutit voivat ohjata afaattisten henkilöiden läheisiä jokapäiväisissä vuorovaikutustilanteissa ilmenevien kommunikoinnin ongelmien käsittelyyn. Joitakin kokeiluja omaisten ohjauksesta videoitujen vuorovaikutustilanteiden perusteella on jo raportoitukin (Wilkinson ym., 1998; Booth & Perkins, 1999).

Anomia eli sananlöytämisaikavaikeus on afasian yleisimpiä oireita (Linebaugh, 1990). Keskusteluissa anomiset vaikeudet ilmenevät tavallisesti siten, että afaattinen puhuja keskeyttää meneillään olevan ilmauksensa sanojen hakemiseen. Kun puhuja keskeyttää puheensa, mutta ei muokkaa tai korjaa aiemmin sanomaansa vaan etsii ilmaukselle

jatkoa, on kyse sanahausta (Schegloff, 1979; Sorjonen, 1997). Sanahaku ei ole kuitenkaan vain puhujan pään sisällä tapahtuva kognitiivinen prosessi, vaan vuorovaikutuksessa kuuluva ja näkyvä ilmiö, jonka keskustelukumppanit voivat tunnistaa ja johon he voivat osallistua (Goodwin & Goodwin, 1986). Aiemmissa tutkimuksissa havaittuja sanahakua ilmentäviä puheen piirteitä ovat eripituiset tauot, epäröintiänteet (*mm, öö, ää*), sanojen loppuäänteiden venytykset, yleismääritteet (*semmonen, tämmönen*) ja hakukysymykset (*mikä se on?*) (Schegloff, Jefferson & Sacks, 1977; Schegloff, 1979; Ahlsén, 1985:51; Sorjonen, 1997). Usein myös puhujan ei-kielellinen toiminta heijastaa sanahakua: tavallista on, että puhujalla on kasvoillaan miettivä ilme ja että hän kääntää päänsä ja vartalonsa pois keskustelukumppanista (Goodwin & Goodwin, 1986; Laakso 1997: 161–169, 174). Myös käsien eleet, esimerkiksi käden pyöritys ilmassa voi kuvastaa sanahakua (Goodwin & Goodwin, 1986). Puhuja voi elein ilmaista sanahaun olevan kesken ja ettei halua toisen osallistuvan hakuun, hän voi esimerkiksi pitää vuoron itsellään kohottamalla kätensä tai sormensa (Ahlsén, 1985: 51; Laakso, 1997: 171). Puhujan ilmeistä ja eleistä kuulija voi tulkita sanahaun kulkua: katsekontaktista vetäytyminen, miettivä ilme, suun mutristaminen ja käden kohottaminen kertovat sanahaun alkaneen ja ilmeen/eleen vapauttaminen viestii hausta luopumista (Goodwin & Goodwin, 1986).

Katseen suuntaamisen käyttö keskustelukumppanin osallistumisen säätelyyn on tyyppillistä sekä terveille että afaattisille henkilöille sanahakutilanteissa (Goodwin & Goodwin, 1986; Goodwin, 1995; Laakso, 1997: 175–180; Laakso & Klippi, 1999; 2001): Sanahaun aloittaessaan puhuja usein siirtää katseensa pois keskustelukumppaneista, kun taas katseen siirto toiseen keskus-

telijaan kesken sanahakuyrityksen saa tämän osallistumaan hakuun. Ennen kuin afaattisen henkilön sanahaku voi laajeta keskustelijoiden yhteiseksi toiminnaksi, on ongelman käytävä selväksi kanssakeskustelijoille (Laakso & Klippi, 1999). Yleensä ongelma käy ilmeiseksi sanahaun pitkittyessä. Aiempien tutkimusten perusteella (Laakso, 1997; 1999; Laakso & Klippi, 1999; Oelschlaeger, 1999) yhteistyö sanan hakemisessa tulee vuorovaikutuksessa relevantiksi, kun afaattinen henkilö suuntautuu keskustelukumppaniinsa esimerkiksi katsomalla tai osoittamalla sormella, tai pyytämällä sanallisesti apua. Oelschlaeger (1999) havaitsi yhden afaattisen puhujan ja hänen puolisonsa keskusteluissa, että puoliso osallistui sanan hakemiseen tilanteissa, joissa afaattinen henkilö katsoi häntä tai esitti hakukysymyksen *Mikä se on?* Tällaista toimintaa Oelschlaeger kutsui suoraksi pyynnöksi osallistua hakuun. Toisaalta puoliso osallistui myös tilanteissa, joita Oelschlaeger piti epäsuorina pyyntöinä; esimerkiksi, kun afaattinen puhuja painoi katseensa alas ja totesi, ettei sanaa löydy (metalingvistinen ilmaus, esimerkiksi *En saa sanaa mieleen*), tai lopetti puhumisen päätään pudistellen.

Terveiden keskustelijoiden alttiudessa osallistua yhteiseen sanojen hakemiseen on aiemmissa tutkimuksissa todettu olevan eroja. Erityisesti puolison tai muiden läheisten perheenjäsenten on todettu pyrkivän ratkaisemaan sananlöytämisen vaikeuksista johtuvia ongelmia nopeasti ja tehokkaasti, esimerkiksi tarjoamalla arvaus haun kohteesta (Lesser & Milroy, 1993; Oelschlaeger & Damico, 2000). Verrattuna läheisiin puheterapeuttit eivät useinkaan lähde afaattisen henkilön sanahakuun mukaan välittömästi, vaan odottavat afaattisen puhujan ratkaisevan haun itse tai tarkentavan kohdesanan tapailuaan (Lindsay & Wilkinson, 1999; Laakso, 2003; vastakkaisista havainnoista puhetera-

peutin toiminnasta ks. kuitenkin Milroy & Perkins, 1992). Fergusonin (1992) mukaan taas muut kuin perheenjäsenet, esimerkiksi ystävät tai naapurit, pyrkivät useammin täydentämään afaattisen henkilön sanahaun kuin puoliso. Aiemmat tutkimukset läheisten keskustelukumppanien osallistumisesta ovat siis jossain määrin ristiriitaisia. Tutkimukset myös tavallisesti perustuvat yksittäisiin tapaustutkimuksiin tai raportoivat yksittäisiä havaintoja. Tutkimuksemme pyrkii selvittämään aikaisempia tutkimuksia laajemmassa kymmenen afaattisen puhujan aineistossa sitä, milloin tuttu keskustelukumppani osallistuu afaattisen henkilön sanahakuun keskustelussa.

AINEISTO JA METODIT

Tutkimuksen aineisto koostuu kymmenestä afaattisen henkilön ja hänen läheisensä välisestä kotona videoidusta arkikeskustelusta. Tutkimukseen rekrytoitiin 10 vapaaehtoista afaattista tutkittavaa, joiden sairastumisesta oli kulunut vähintään vuosi. Tutkittavat rekrytoitiin Aivohalvaus- ja dysfasialiiton kommunikaatiokursseille osallistuneista henkilöistä sekä Oulun yliopiston logopedian jaoksen opiskelijoiden afaattisista harjoitteluasiakkaista. Kaikki tutkimukseen osallistujat (sekä afaattiset henkilöt että läheiset) antoivat kirjallisen luvan osallistumisesta kuvanauhoitukseen kotonaan. Katsottuaan nauhoitetun keskustelun tutkittavat antoivat kirjallisen suostumuksen keskustelujensa käyttöön tutkimusaineistona. Lisäksi sairauskertomustietoihin tutustumista varten pyydettiin erilliset kirjalliset luvat. Kaikkien keskusteluihin osallistuneiden henkilöiden nimet sekä keskusteluissa mainitut henkilönnimet on muutettu tutkittavien anonymisyyden säilyttämiseksi.

Keskustelut ovat pääasiassa kahdenvälisiä,

mutta kahdessa keskustelussa on kolme osanottajaa (ks. taulukko 1). Toisessa näistä kahdesta on afaattinen henkilö ja hänen kaksi omaistaan, toisessa afaattinen henkilö, hänen omaisensa sekä ystävänsä, joka tosin liittyi seuraan vasta myöhemmin, keskustelun jo alettua. Lisäksi kahdessa keskustelussa kuvaaja osallistui hetkittäin keskusteluun. Keskusteluiden pituus vaihteli 27 minuutista 40 minuuttiin. Jotta nauhoitustilanne olisi vastannut mahdollisimman paljon luonnollista vuorovaikutustilannetta, keskustelijat saivat itse päättää keskustelun ajan, aiheen ja paikan. Kaikki keskustelut kuvattiin tutkittavien kotona, paikassa ja tilanteessa, jossa tutkittavat kertoivat heidän tavallises-
tikin keskustelevan. Taulukossa 1 ensimmäi-

senä mainittu henkilö on kunkin keskustelun afaattinen osanottaja.

Seitsemän tutkituista oli saanut afasian aivoinfarktin ja kolme aivoverenvuodon seurauksena (ks. taulukko 2). Sairastumisesta kulunut aika vaihteli vuodesta 29 vuoteen. Kaikille afaattisille henkilöille tehtiin keskustelunauhoituksen yhteydessä tai pian sen jälkeen Bostonin nimentätesti, BNT (Laine, Koivuselkä-Sallinen, Hänninen, & Niemi, 1997) ja Bostonin diagnostinen afasiatutkimus, BDAT (Laine, Koivuselkä-Sallinen, Niemi & Tuomainen, 1997). Tarkemmat taustatiedot ilmenevät taulukosta 2.

Keskustelut litteroitiin keskusteluanalyysin käytänteiden mukaan (Seppänen, 1997; ks. myös liite 1). Litteroiduista arkikeskuste-

TAULUKKO 1 Keskustelutilanteet ja niiden kesto

Osanottajat	Keskustelupaikka	Keskustelunkesto (min.)
Kalevi, Liisa (vaimo) ja tutkija	Keittiön pöydän ääressä iltapäiväkahvilla	n. 40
Pirkko ja Heikki (mies)	Keittiön pöydän ääressä (tekevät ostoslistaa)	n. 27
Paavo ja Maija (vaimo)	Keittiön pöydässä illansuussa	n. 30
Arvi ja Kaarina (vaimo)	Keittiön pöydän ääressä aamupäivällä sanomalehtiä tutkien	n. 39
Petteri ja Helmi (vaimo)	Keittiön pöydän ääressä illalla	n. 33
Lasse, Jenni (tytär) ja Eino (ystävä)	Keittiön pöydän ääressä puolilta päivin (tytär hieroo isänsä hartioita)	n. 40
Milja ja Auli (tytär)	Keittiön pöydän ääressä illalla	n. 33
Marjatta ja Taija (tytär)	Keittiön pöydän ääressä illansuussa	n. 27
Orvokki, Leo (mies) ja tutkija	Olohuoneessa iltapäivällä	n. 40
Lauri, Asko ja Tommi (2 tyttärenpoikaa)	Olohuoneessa iltapäivällä	n. 40
YHTEENSÄ:		n. 349

TAULUKKO 2. Tutkimuksen afaattisten henkilöiden taustatiedot.

Dg=diagnoosi; BDAT=Bostonin diagnostinen afasiatutkimus; Afasian vaikeusaste 1=vaikein, 5=lievin; BNT=Bostonin nimentätesti; ICH=aivoverenvuoto; SAV=subaraknoidaalivuoto (valtimovuoto lukinkalvon alaiseen tilaan)

Henkilö	Aivovaurion lokalisaaatio	Sairastu- misestaku- lutunut aika	Dg	BDAT Osatestien yhteenveto	Puheen piirteiden arviointi	Afasian vaikeus- aste	BNT
Kalevi	Vas. arteria cerebri median suonitusalueen infarkti	29v4kk	Aivoinfarkti	Sujumaton sekamuotoinen	Broca	2	17/60
Pirkko	Vas. keskikuo- pasta korkeasti parie- taalisesti ulottuva ICH	6v2kk	Aivoverenvuoto	Wernicke (kehittymässä konduktio- afasiaksi)	Wernicke	2-3	3/60
Paavo*	Vas. puolen putamenin alueen pienehkö ICH	7v7kk	Aivoverenvuoto	Anominen	Anominen	3	23/60
Arvi	Vas. temporo-parietaali- alueella melko laaja- alainen harventuma	4v2kk	Aivoinfarkti	Residuaali- afasia	Anominen	4	57/60
Petteri	a. cerebri median suonitusalueen SAV	27v8kk	Aivoverenvuoto	Broca	Broca	2-3	14/60**
Lasse	Vas. okkipitaalisesti harventuma	1v	Aivoinfarkti	Sekamuotoinen sujuva	Anominen	3	6/60
Milja	A. cerebri median suonitusalueen infarkti	1v4kk	Aivoinfarkti	Broca(lievä)	Broca	2-3	32/60
Marjatta	Kohtalaisen laaja- alainen media-infarkti	6v8kk	Aivoinfarkti	Anominen (lievä)	Anominen	3	47/60
Orvokki	Vas. takaparietaalinen infarktimuutos	4v10kk	Aivoinfarkti	Sekamuotoinen sujumaton(vaikea)	Broca	1	7/60
Lauri	Arteria cerebri median suonitusalueen harventuma	5v1kk	Aivoinfarkti	Konduktio	Konduktio	3-4	34/60

* =Paavolla ilmeni ajoittain neurogeenistä änkytystä

** =Petteri ei jaksanut enää palata Bostonin nimentätestin alkuosan tehtäviin, jotka ohjeiden mukaisesti olisi tullut suorittaa.

luista, joita oli yhteensä noin 349 minuuttia, artikkelin toinen kirjoittaja keräsi tarkempaan analyysiin kaikki sanahaut (keruun kriteerit ks. liite 2). Yhdeksi sanahauksi määrittelimme tilanteen, jossa afaattinen henkilö keskeytti puhumisen ja selvästi etsi tiettyä sanaa. Mikäli sanahauilla ei ollut aiemmasta puhekontekstista pääteltävissä selvää kohdetta, sanahauksi määriteltiin laajempi kokonaisuus: kaikki puhujan perättäiset ilmaukset, jossa hakua esiintyi. Sanahakujen tunnistamisen reliabiliteetin määrittelemiseksi myös artikkelin ensimmäinen kirjoittaja poimi sanahaut 10 prosentista aineistoa. Sanahakujen tunnistaminen oli yhtenevää 86 prosentissa luokitellusta aineistosta. Onnistuneeksi määrittelimme sanahaun, jossa afaattinen puhuja hakuyritysten jälkeen joko itse löysi sanan (itsenäinen haku) tai totesi keskustelukumppanin tuottaman sanan olevan se, jota hän haki (yhteinen haku). Sanahakujen suhdetta nimentätestin tulokseen analysoitiin korrelaatiokertoimen avulla. Sanahauista tunnistettiin ja laskettiin

piirteet, joiden yhteydessä tuttu keskustelukumppani osallistui hakuun.

Vuorovaikutusta sanahaun aikana analysoitiin myös laadullisesti keskusteluanalyysin keinoin. Analyysissa kiinnitettiin erityistä huomiota afaattisen henkilön katseen suuntaamiseen sekä pään ja käsien eleisiin sanan hakemisen aikana, mutta myös laajemmin vuorovaikutukseen tilanteissa, joissa keskustelukumppani osallistui hakuun tarjoamalla ehdokasta haetuksi sanaksi tai täydentämällä afaattisen puhujan ilmausta. Tässä artikkelissa ei raportoida tarkemmin tilanteita, joissa keskustelukumppani ei osallistunut hakuun.

TULOKSET

Sanahakujen esiintyvyys läheisten kanssa käydyissä keskusteluissa

Keskusteluissa esiintyneiden sanahakujen määrät on koottu taulukkoon 3. Jotta vertailu keskustelujen välillä olisi mahdollista, sul-

TAULUKKO 3. Yhteenvedo keskusteluissa ilmenneistä sanahauista. Suluissa ilmenee sanahakujen määrä suhteutettuna 30 minuuttiin.

Keskustelijat	Keskustelun kesto(min.)	Sanahaut	Yhteiset sanahaut	Yhteisistä sanahauista onnistuneita	Omat onnistuneet sanahaut
Kalevi ja Liisa (ja tutkija)*	n. 40	31 (23)	22	20	8
Pirkko ja Heikki	n. 27	40 (44)	31	29	6
Paavo ja Maija	n. 30	12 (12)	5	5	7
Arvi ja Kaarina	n. 39	17 (13)	6	5	10
Petteri ja Helmi	n. 33	32 (29)	20	19	12
Lasse, Jenni ja Eino**	n. 40	14 (11)	5	5	8
Milja ja Auli	n. 33	10 (9)	2	2	7
Marjatta ja Taija	n. 27	18 (20)	4	4	14
Orvokki ja Leo (ja tutkija)***	n. 40	7 (5)	6	5	0
Lauri, Asko ja Tommi	n. 40	33 (25)	12	11	19
YHTEENSÄ:	n. 349	214 (18)	113	105	92

* = tutkija osallistui kolmen sanahaun ratkaisemiseen

** = Eino ei osallistunut yhteenkään sanahakuun

*** = tutkija oli välillä mukana keskustelussa, ei osallistunut yhteenkään sanahaun ratkaisemiseen

kujen sisään on merkitty keskustelussa ilmenneiden sanahakujen määrä suhteutettuna 30 minuuttiin (missä ajassa vaihtelua afaattisten henkilöiden välillä oli viidestä aina 44 hakuun).

Afaattisilla henkilöillä ilmeni kaikkiaan yhteensä 214 sanahakua. Henkilön sanahakujen kokonaismäärä ei korreloinut Bostonin nimentätestin suoritukseen, sen sijaan puhujan itsenäisesti onnistuneiden hakujen määrä korreloi kohtalaisesti positiivisesti nimentätestisuoritukseen (Spearman $r=0.55$; Lehtola, 2002). Afaattisen henkilön aloittamista hauista keskustelijoiden yhteisiksi hauiksi laajeni 113. Yhteisistä hauista onnistui 105 sanahakua eli noin 93 prosenttia. Afaattisten henkilöiden itsenäisesti päättämistä sanahauista onnistui myös noin 90 prosenttia.

Milloin keskustelukumppani osallistuu afaattisen henkilön sanahakuun?

Aineiston keskusteluissa havaittiin kahdeksan erilaista keskustelijoiden vuorovaikutusta jäsentävää piirrettä, joiden yhteydessä keskustelukumppani osallistui sanahakuun. Havaitut piirteet esiintyivät joko yksinään tai useampia piirteitä ilmeni samanaikaisesti. Kaikkia piirteitä ei esiintynyt kaikissa keskusteluissa, mutta jokaisessa keskustelussa oli havaittavissa piirteistä ainakin kaksi tai useampia. Taulukoon 4 on merkitty kokonaisfrekvenssi, joka ilmaisee, kuinka monta kertaa kyseiset piirteet esiintyivät sanahakujen yhteydessä keskusteluissa. Sama piirre saattoi esiintyä yhden sanahaun aikana useammin kuin kerran.

Taulukosta käy ilmi, että yleisin piirre, jonka yhteydessä keskustelukumppani osallistui sanan hakemiseen, oli se, että afaatti-

TAULUKKO 4. Sanahakujen piirteet, joiden yhteydessä keskustelukumppani osallistui hakuun

Piirre	Kokonaisfrekvenssi	Afaattinen henkilö
1) Afaattisen henkilön tuottama tai toistama hakupartikkeli (esim. <i>tota</i>) tai pronomini (esim. <i>toi</i>)	116	Kalevi, Pirkko, Arvi, Lasse, Marjatta, Lauri
2) Afaattisen henkilön tuottama pitkäkö tyhjä tauko (³ 1.5 s.) tai täytetty tauko, esim. <i>öö, mhh</i>	85	Kalevi, Arvi, Petteri, Milja
3) Afaattisen henkilön katse ja/ tai pään nyökkäys keskustelukumppanin suuntaan	73	Kalevi, Pirkko, Arvi, Petteri, Marjatta, Orvokki, Lauri
4) Afaattisen henkilön tekemä osoittava ele tai pitkittänyt hakeva ele	41	Kalevi, Pirkko, Petteri, Lasse, Orvokki
5) Afaattisen henkilön tekemä ikoninen ele	33	Kalevi, Pirkko, Arvi, Petteri,
6) Afaattisen henkilö esittämä suora kysymys, esimerkiksi <i>mikä, mikä se on?</i>	26	Kalevi, Pirkko, Paavo, Petteri, Lasse, Lauri
7) Afaattinen henkilö ilmaisee, että hänellä on vaikeuksia sanahaussa, esimerkiksi <i>en tiedä, minä ku aina sotken nämä</i>	22	Kalevi, Pirkko, Paavo, Arvi, Petteri, Orvokki
8) Afaattisen henkilön tuottama parafaattinen approksimaatio, esimerkiksi <i>u-uvetta</i> (tavoittelee sanaa <i>puhetta</i>)	16	Pirkko, Petteri, Marjatta, Lauri

nen puhuja toisteli pronominia tai hakupartikkeliä. Toiseksi yleisin piirre, jonka yhteydessä keskustelukumppanit osallistuivat hakuun oli pitkä tauko tai epäröintiäntely. Vasta kolmanneksi yleisin piirre oli aiemmissä tutkimuksissa usein kuvattu ei-kielellinen vetoaminen keskustelukumppaniin katsoamalla tai nyökkäämällä. Keskustelukumppanit siis osallistuivat hakuihin usein myös epäröintiäntelyn, taukojen tai pelkän pronominin tai hakupartikkelin toistelun yhteydessä. Myös erilaisten osoittavien ja hakevien ja toisaalta ikonisten eleiden yhteydessä keskustelukumppanit saattoivat osallistua sanan tavoitteluun arvaamalla elein osoitetun tai pantomiimisesti kuvaillun kohdesanan. Lisäksi afaattisten puhujien tuottamat parafaattiset approksimaatiot saivat läheisen tarjoamaan tulkintaa haetusta sanasta. Seuraavassa kuvataan keskusteluesimerkkien avulla tarkemmin, miten sanahakujen erilaiset piirteet ilmenivät.

Afaattisen henkilön toistama hakupartikkeli tai -pronomini

Partikkelin tai pronominin toistaminen oli hyvin yleinen piirre aineiston sanahakuissa. Tätä piirrettä ei ole kuitenkaan juuri kuvattu aiemmissä tutkimuksissa. Useimmiten partikkelin tai pronominin toistelu esiintyi samanaikaisesti muiden sanahakuilmäiden kanssa. Partikkelin tai pronominin toistelun ilmetessä yksinään afaattinen henkilö ei eksplisiittisesti pyydä keskustelukumppaniin mukaan sanahakuunsa. Kyseinen piirre kuvaa lähinnä, että afaattinen henkilö hakee sanaa. Seitsemässä keskustelussa oli havaittavissa tilanne, jossa keskustelukumppani osallistui hakuun afaattisen puhujan toistellessa sanaa (ks. esimerkki 1). Toistoon liittyi usein myös taukoja ja huokailuja, jotka ilmensivät sanan hakemisen vaikeutta. Esimerkissä 1 Arvi ja hänen vaimonsa Kaarina katselevat aamun sanomalehdessä olevaa karttaotetta heidän lenkkeilymaastostaan ja keskustelevat alueella tehdyistä muutostöistä.

Esimerkki 1. A = Arvi, afaattinen henkilö, K = Kaarina, Arvin vaimo,
(→ sanahaku, => sanahaun ratkaisu)

43. A: ne on nuo vanhat h (0.3) .hhh°hh° v^{an}hat hhh (0.6) (>.mt .mt .mt<) °.hhhh°
→ 44. nuo::: mhhhhh (0.3) glm .mt hh (1.0) ((nielemisiäniä)) nuo nuo::: mhhhhh
→ 45. (0.7) .mt .hhh polu:t hh niin ne on (1.5) ne on: °mhhhhhh° jäänyt
→ 46. tuonne (0.8) .mt .hhhhh (0.7) mhhhhhhh (0.7) .hhhhh tuonne tuonne
47. °hhhh° (3.3)
=> 48. K: .mt r[akennuste alle heh
49. A: [m::: hhhh
(rypistää hieman kulmiaan))
50. (0.3)
51. K: .hhhhh nii h=
52. A: ni|i::: hhhh
=> 53. K: [rakennustee alle (ne) jääny hhh.
54. (0.7)
55. K: °.hjoo:::°
56. (0.7)
57. A: °.mt .hhhhh° (0.3) hrm joo[::
58. K: [Tässä sanotaa et tää on valmis uudeksi
59. vuodek°si°, (.) .hhhh

Arvilla hakee sanoja riveillä 43–44 toisteleen adjektiivia *vanhat* ja pronominia *nuo*. Hän saa haun kuitenkin itse ratkaistua ja löytää ilmaukselleen jatkon (*polu:t*, rivi 45). Hieman tämän jälkeen hänellä ilmenee uusi sanahaku (rivi 46). Arvin toistelemien sanojen ja pitkähkön tauon jälkeen Kaarina tarjoaa täydennyksen *rakennuste alle* (rivi 48). Samaan aikaan Arvi ilmaisee *m:::* (rivi 49) rypistäen hieman kulmiaan. Kaarina jatkaa *nii* (rivi 52), Arvi vastaa tähän *nii:::* *hbbb* (rivi 53). Arvi katsoo koko ajan sanomalehteä, hän ei siirrä katsettaan välillä vaimoonsa. Tilanteesta jää vaikutelma, että Arvi ei ehkä tarkalleen tarkoita Kaarinan ehdottamaa asiaa, mutta ei torjukaan ehdotusta. Rivillä 58 Arvi ilmaisee kuitenkin tyytyvänsä tilanteeseen ja samalla luopuu mahdollisuudestaan sekä oman että yhteisen sanahaun jatkamiseen.

Afaattisen henkilön tuottama pitkähkö tyhjä tauko (1.5 s) tai täytetty tauko

Kuten jo esimerkiksi 1 edellä oli havaittavissa, elementtien toistoon liittyi usein tauko, huokaus tai epäröintiäänne. Keskusteluista neljässä keskustelukumppani osallistui afaattisen henkilön sanahakuun hänen tuottaessaan pitkähkön tyhjän (1.5 s) tai täytetyn tauon. Tauko esiintyy usein afaattisen henkilön juuri aloittaessa sanahakunsa. Pelkän tauon yhteydessä keskustelukumppani enemmänkin ennakoivaikeuksia sanan löytymisessä ja tulee apuun jo ennen kuin muita merkkejä sanahausta ilmenee. Myös tapa osallistua on erilainen: keskustelukumppani ei pyri täydentämään afaattisen puhujan kesken olevaa ilmausta vaan esimerkiksi toistaa oman aiemman puheenvuoronsa. Esimerkissä 2 Auli kyselee Miljalta päivän tapahtumista käydessään samalla läpi Miljan lääkereseptejä keittiön pöydän ääressä.

Esimerkki 2. M= Milja, afaattinen henkilö, A= Auli, Miljan tytär
(→ sanahaku, => sanahaun ratkaisu)

361. A: ((yskäisee)) (20.9) Mmm. (9.1) Ootko
((laittaa reseptit lääketarjottimelle))
362. soittanu tännää mihinkää? .hhhhhh hhhhhh
... —
- 363. M: Minä (1.6) hh ö:- =
- => 364. A: =Nii ootko soittanu kelle[kään,
((lukee uutta paperia))
- => 365. M: [Minä (.) minä (0.5) Paulalle.=
366. A: =Mmm? (5.2) No mitäs Virtasen Liisalle kuuluu?

Milja alkaa hakea sanaa vastatessaan Aulin esittämään kysymykseen, onko hän soittanut jollekin. Huomioitavaa on, että esittäessään kysymyksen Auli ei katso Miljaan, vaan käy läpi Miljan lääkereseptejä. Miljan sanoja hakevassa ilmauksessa on heti ensimmäi-

sen sujuvasti tuotetun sanan jälkeen pitkähkö tauko, uloshengitys ja epäröintiäänne (*Minä (1.6) hh ö:*, rivi 363). Tuottaessaan epäröintiäänne Milja kääntää samalla katseensa Auliin. Kuullessaan, että Milja tuottaa epäröintiäänne Auli esittää kysymyksen

uudelleen muuttaen sitä hieman. Auli ei katso vieläkään Miljaa, vaan lukee lääkereseptiä. Milja jatkaa sanahakuun saaden sen nyt itse ratkaistua *Minä (.) minä (0.5) Paulalle* (rivi 365). Tällä kertaa hän ei katso Aulia ollenkaan. Auli toteaa *Mmm?* (rivi 366) ja jatkaa keskustelua esittämällä uuden kysymyksen katsellen edelleen lääkereseptejä. Afaattisen henkilön ilmauksen ollessa näin alussa keskustelukumppanin osallistuminen on erilaista: hän ei yritäkään tarjota jatkoa afaattisen puhujan kesken olevalle ilmaukselle vaan toistaa oman aiemman vuoronsa.

Afaattisen henkilön katse jal tai pään nyökkäys keskustelukumppanin suuntaan Oelschlaegerin (1999) mukaan afaattiset henkilöt käyttävät katsetta suorana pyyntönä keskustelukumppanille sanahakuun osallistumisesta (ks. myös Goodwin & Goodwin, 1986; Laakso, 1997: 174–181). Aineiston keskusteluissa seitsemässä henkilö siirsi sanahakujen yhteydessä katseensa keskustelukumppaniin tai nyökkäsi päällään tämän suuntaan. Esimerkissä 3 Orvokki ja Leo keskustelevat tutkijan kanssa siitä, miten Orvokin sairastuminen on muuttanut heidän elämänsä.

Esimerkki 3. O = Orvokki, afaattinen henkilö, L = Leo, Orvokin mies, T= tutkija
(→ sanahaku, => sanahaun ratkaisu)

204. T: no millä tapaa se on muuttanu elämää sitte
205. L: o::nhan se tietysti
206. O: ... T,,, ... L,,,
valtavan moni asia
(*pyörittää vas.kättään ilmassa*)
207. L: esimerkiks hän henkilökohtaisesti oli menevä ihminen
208. O: T _____
joo kyllä
209. L: jatkuvasti ja (1.1) ystävä (1.0) piiri no onhan nyki vielä ystäväthän tänne
210. tulevat ja (1.8) tänne tulee semmonen mimmiliiga kolkyt vuotta
211. kokoontunut muummuassa ta- täällä ne ovat keittävät kahvit ja (1.9) ja ja
- 212. O: ...T,,, ... L _____ ,,
a a r a a mattu pi historia
(*kohottaa vas.etusormensa pystyyn, osoittaa miestään*)
- => 213. L: se on raamattupiiri nii
214. O: T ____
joo
(*nyökkää*)
215. T: ahaa
216. L: joo (1.5) ja nii hänell on näitä on tämä mimmiliiga se on oikeen virallinen
217. nimi mimmiliiga niitt on viis naista jotka on kolky vuotta on kokoontunut
218. T: joo joo

Kalevi alkaa hakea sanoja jatkaessaan keskustelua tutkijan aloittamasta aiheesta, perunan kylvöstä hyvin varhain keväällä. Ensin hän katsoo tutkijaan sanoessaan *joo toi toi* (rivi 525) ja osoittaa samanaikaisesti vasemmalla kädellään oikean olkansa yli. Heti tämän jälkeen Kalevi kääntää katseensa vaimoonsa Liisaan ja osoittaa sormellaan häntä. Samalla hän tapailee hakemaansa sanaa (*mikä toi Mattia*, rivi 525). Liisa tarjoaakin heti täydennyksen *Mattilan sielä mailla* (rivi 526). Havainto tukee aiempia tutkimustuloksia, joissa afaattisen puhujan, hänen puolisonsa ja kolmannen henkilön välisessä keskustelussa afaattinen puhuja kääntyy sanahaun ilmeessä puolisonsa puoleen (Laakso, 1997: 180; Oelschlaeger, 1999; Aaltonen, 2002).

Puoliso on tässäkin tietävän vastaanottajan roolissa (Goodwin, 1981: 154–155), sillä avioparilla vaikuttaa olevan yhteinen tieto tilan nimestä. Toisaalta tutkijan asema eittuna henkilönä voi myös osaltaan vaikuttaa siihen, ettei Kalevi pyydä häneltä apua sanahakuunsa.

Keskustelukumppani voi osallistua sanahaakuun osoittavan eleen yhteydessä myös ilman, että afaattinen henkilö katsoo häneen. Tällöin afaattinen puhuja yleensä osoittaa jotakin kohdetta välittömästä ympäristöstä, esimerkiksi näkyvillä olevaa esinettä. Tämä on hyvin havaittavissa esimerkiksi 5, jossa Lasse ja Jenni keskustelevat rikoutuneesta puhelimesta.

Esimerkki 5. L= Lasse, afaattinen henkilö, J= Jenni, Lassen tytär
(→ sanahaku, => sanahaun ratkaisu)

195. J: saa vähän näit irti näit sun ((hieroo samalla isänsä hartioita))
196. L: mm
197. J: nää on ihan jännityksess nää
198. L: mm
199. (31.7)
- ((katsoo kännykkää))
- 200. L: toi se sippas (,) toi
((osoittaa pöydälle, jossa kännykkä))
- => 201. J: puhelin
202. L: nii se on akku (1.4) sök sökö
((osoittaa kännykkää))
203. J: nii s+ei lataakkaan sitte enää vai
204. L: ei:: se oo ei:: se oo ei se
205. J: ei tee mitää
206. L: ei:: se enää
207. J: se on ihan pimee
208. L: joo

Jenni hieroo Lassen hartioita, joten tilanteessa ei pääse muodostumaan katsekontaktia. Lasse aloittaa uuden puheenaiheen ja hakee sanoja (*toi se sippas (.) toi*, rivi 200). Samalla hän osoittaa ja myös katsoo osoittamaansa kohdetta, pöydällä lojuvaa kännykää. Jenni tarjoaa sanaehdokkaan *puhelin* (rivi 201), jonka Lasse hyväksyy ja jatkaa kertomista puhelimen viasta (*nii se on akku (1.4) sök sökö*, rivi 202). Jenni siis osallistuu Lassen sanahakuun Lassen tehdessä osoittavan eleen ja toistaessa pronominia *toi*.

Afaattisen henkilön tekemä ikoninen ele
Neljä afaattista henkilöä käytti ikonisia, kuvailevia eleitä osana sanan hakemista. Erityisen paljon ikonisia eleitä käytti Pirkko. Verrattuna osoittaviin eleisiin ikoniset eleet vaikuttaisivat enemmän tukevan afaattisen henkilön omaa sanahakua sekä antavan haettavasta sanasta keskustelukumppanille lisätietoa. Ikoninen ele saattoi kuitenkin saada keskustelukumppanin osallistumaan sanahakuun, jos afaattinen henkilö myös katsoi keskustelukumppania ja/tai käytti samanaikaisesti osoittavaa elettä. Esimerkissä 6 Pirkko kertoo Heikille, mitä ruokaa hän aikoo laittaa ylihuomenna.

Esimerkki 6. P = Pirkko, afaattinen henkilö, H = Heikki, Pirkon mies
(→ sanahaku, => sanahaun ratkaisu)

253. P: Ja sitte huom- (.) seuraavana päivänä laitetaan
- 254. .hhh (.) tuonne, (0.5) tuonne,
((osoittaa uunია))
255. (0.8)
256. H: (Mm?)
257. (0.5)
- 258. P: tuonne, (1.0) laitetaan (0.6) .hhhhh ja (.) hh
((elehtii kuin laittaisi peltiä uuniin))
- 259. Eijalle ja Mikolle näitä (0.8) .mt .hhh (2.8)
((muodostaa etusormella ja peukalolla ympyrän))
- 260. niitä näitä, (0.5)
((muodostaa etusormella ja peukalolla ympyrän))
- => 261. H: Lihapyörykö[itä vai le[n]kkiä
262. P: [NII [NI (.)
263. .hhh LINK- ei lenkkiä kun sitä, mitä mä
((rypistää otsaa))
264. san[°oin°.
265. H: [jo::

Rivillä 253 – 254 Pirkolla ilmenee sanahaku. Toistaessaan sanaa *tuonne* hän osoittaa uunia ja kääntää lopuksi katseensa mieheensä. Heikki ei kuitenkaan tarjoa sanaehdokasta, vaan ilmaisee kuuntelevansa (*Mm?*, rivi 256). Pirkko jatkaa kuvailuaan tehden samalla ikonisen eleen: hän elehtii kuin laittaisi peltiä uuniin (rivi 258). Koko ilmauksensa ajan hän katsoo Heikkiä. Kun Heikki ei edelleenkään osallistu sanan hakemiseen, Pirkko tarkentaa kuvailuaan selittäen (*Eijalle ja Mikolle näitä (0.8) .mt .hbbh (2.8)*, rivi 259). Puhuessaan hän samalla muodostaa

etusormella ja peukalolla ympyrän. Kun Pirkko katsoo Heikkiä ja toistaa pronomineja (*niitä näitä*, rivi 260) sekä tekemänsä eleen, Heikki tarjoaa kaksi sanaehdokasta (*Lihapyöryköitä vai lenkkiä*, rivi 261).

Afaattisen henkilön esittämä sanaa hakeva kysymys

Ei-afaattiset henkilöt tekevät usein hakukysymyksiä, joilla saavat keskustelukumppanin mukaan sanan hakemiseen (Goodwin & Goodwin, 1986). Oelschlaegerin (1999) mukaan myös afaattiset henkilöt käyttävät

Esimerkki 7. L= Lauri, afaattinen henkilö, T= Tommi, Laurin teini-ikäinen lapsenlapsi, A= Asko, Laurin teini-ikäinen lapsenlapsi
(→ sanahaku, => sanahaun ratkaisu)

1155. T: mhh (2.1) °et° se on semmonen (0.4) tavallaan se Lipponen kyl et hh
1156. se on aika semmonen et se vähä hh tuntuu että se on vähän semmonen
1157. tavallaan joka se toimii ensin ja hh
1158. (0.3)
1159. L: [ja sit]te ajattelee
1160. T: [si-]
1161. (.)
1162. T: sitte ajattelee vä[hillä että] on se semmonen
1163. L: [niin niin]
1164. (0.8)
1165. L: joo hh
1166. (0.3)
1167. T: (mut että hh)
1168. (10.1)
1169. L: siit:ä hh vois puhua pitempäänkin
1170. (.)
1171. T: niin hh mut
1172. (3.7)
→ 1173. L: siellä hh tulee (0.8) mt tuo tuo (0.6) tu:omi hh (0.6) tuo h (0.4)
→ 1174. mikä se hh al o[:
=> 1175. A: [Tuomioja
1176. (0.3)
1177. L: Tuomioja
1178. (0.3)
1179. T: niin se hh

kysymyksiä keskustelukumppaniin kohdistuvina suorina avunpyyntöinä. Aineiston afaattisista henkilöistä kuusi teki sanaa hakevia kysymyksiä sanahakujen yhteydessä. Esimerkissä 7 Lauri, Asko ja Tommi keskustelivat poliitikoista.

Lauri alkaa rivillä 1173 toistella ja tapailla sanoja (*siellä hh tulee (0.8) mt tuo tuo (0.6) tu:omi hh (0.6) tuo h (0.4)*). Hänellä on koko ajan katse painettuna alas. Lopuksi hän esittää suoran kysymyksen (*mikä se hh al o:;*, rivi 1174) pitäen katseensa kuitenkin edelleen alhaalla. Tällöin Asko tarjoaa sanaehdokkaan (*Tuomioja*, rivi 1175), jonka Lauri hyväksyy toistaen tarjotun sanan. Tässä esimer-

kissä sanaa hakeva kysymys ei siis esiinny yhdessä keskustelukumppaniin kohdistetun katseen kanssa kuten edellä esimerkissä 4.

Afaattinen henkilö ilmaisee, että hänellä on vaikeuksia sanahaussa

Oelschlaegerin (1999) mukaan ilmaukset *En tiedä*, *En muista*, *En saa sanaa mieleen* sekä nonverbaali pään pudistaminen saivat afaattisen henkilön puolison osallistumaan sanan hakemiseen. Tämän tutkimuksen aineistossa seitsemän afaattista henkilöä ilmaisi, että heillä on vaikeuksia sanahaussa, ja sai myös keskustelukumppaninsa osallistumaan hakuun. Esimerkissä 8 Arvi ja Kaarina keskustelivat kotikaupunkinsa marketeista.

Esimerkki 8. A = Arvi, afaattinen henkilö, K = Kaarina, Arvin vaimo
(→ sanahaku, => sanahaun ratkaisu)

465. A: M he nii hhhhh (0.7) .hhhhh ihmetyttää että mitä hhh
466. (0.5) .hhh mite ihme hhh tänne viel vielä voi tulla h (0.5) .hhhh
467. (0.6) mahtuu lisää (.) äh ljsää noita kauppoja ku ennestäänki on
468. niin (0.5) .hhhhhhhhhh nii hjrveen su- hhhhhh
469. suuri määrä niinku tuallaki h (0.3)
→ 470. .mhhhhh (3.3) hhhhhh noista mhhhh (0.7) .mthhh
((nyökkää oik. K:n suuntaan))
→ 471. **minä ku aina nämä: sotken** tuo: (0.5) mh (0.3) .mt .hhhh
→ 472. Arina ja (0.3) mhh
((huulten asennosta näkyy, että on sanomassa /p/:tä))
=> 473. K: .mt Pris[ma ja
474. A: [Prisma ja (muu[t nää)
475. K: [nii:
476. (0.3)
477. A: .hhhhh (.) (marketit)

Arvi alkaa hakea sanaa jo rivillä 470, samaan aikaan hän nyökkää vaimonsa suuntaan. Arvin ilmauksen aikana Kaarina nojautuu eteenpäin ja seuraa katseellaan tarkasti miestänsä. Rivillä 471 Arvi esittää kommentin *minä ku aina nämä: sotken* jatkaen taas sana-

hakuaan (*tuo: (0.5) mh (0.3) .mt .hhhh Arina ja (0.3) mhh*, rivi 471–472). Arvin pään nyökkäys ja sanojen sotkemista kommentoiva ilmaus voi toimia keskustelukumppaniin vetoamisena. Arvi ei tavoita toisen kaupan nimeä, vaikka tavoitteleekin huulillaan ni-

men alkuaännettä. Tällöin Kaarina tarjoaa sanaehdokkaan *Prisma ja* (rivi 473). Arvi hyväksyy sanaehdokkaan toistaen sanan (rivi 474). Merkille pantavaa on, ettei Arvi katso vaimoaan tavoitellessaan sanoja ja nyökätessään tätä kohti.

*Afaattisen henkilön tuottama
parafaattinen approksimaatio haetusta
sanasta*

Neljän afaattisen henkilön kohdalla keskustelukumppani tarjosi sanaehdokasta myös silloin, kun afaattinen puhuja päätti ilmauksensa parafaattiseen approksimaatioon haetusta sanasta. Näissä tapauksissa keskustelukumppani esitti ymmärystarjouksen tai tul-

kinnan epäselvästä sanasta. Esimerkissä 9 Lauri on kertomassa eräästä maasta, joka esiintyi hänen lukemassaan lehtijutussa.

Lauri aloittaa sanahaun rivillä 982. Jatkaessaan riveillä 983–984 hän tuottaa parafaattisia approksimaatioita. Hän pitää katsettaan koko ajan alaspainettuna. Rivillä 985 hänen kasvoillaan käy sananhakemiselle tyypillinen miettivä ilme (Goodwin & Goodwin, 1986) ja hän rypistää otsaansa. Hän jatkaa tuottamisen lisää parafaattisia approksimaatioita (*äpessiina apessiina* (*ve(r)itrea*, rivi 986). Tällöin Tommi tarjoaa sanaehdokkaan *Eritrea hh niinkö h* (rivi 988). Lauri hyväksyy sanaehdokkaan (*niin*, rivi 990).

Esimerkki 9. L= Lauri, afaattinen henkilö, T= Tommi, Laurin lapsenlapsi, A= Asko, Laurin lapsenlapsi
(→ sanahaku, => sanahaun ratkaisu)

979. A: (mut) se et ku tuntuu että hh (1.1) että ku maailmassa näh:ään nälkää
980. ja h sit käytetään hirveet määrät rahaa aseisiin niin hh
981. (0.4)
- 982. L: mhhh se hh en tiää hh en tiää hh mikä h se on e- e-
- 983. e: e::len
(*(kääntää vas.kämmenpuolen ylöspäin)*)
- 984. kaks (a: h eutrah (1.3) epron hh)
(*(etusormet kohotettuna vastakkain, liikuttelee sormia edestakaisin)*)
- 985. .HH sielä hh ö: (0.5) mt lasa hh lasarin h (1.0)
(*(miettivä ilme)*)
- 986. a h äpessiina hh apessiina hh (1.0) (*ve(r)itrea hh*)
987. (.)
- => 988. T: Eritrea hh niinkö h
989. (.)
- T ____
990. L: niin h
(*(ojentaa vas.kämmensä eteenpäin)*)
991. (.)
992. T: joo h

POHDINTA

Vuorovaikutuksen piirteet, joiden yhteydessä keskustelukumppani osallistui afaattisen henkilön sanahakuun ovat osittain samoja kuin aikaisemmissakin tutkimuksissa (Laakso, 1997; 1999; Laakso & Klippi, 1999; 2001; Oelschlaeger, 1999; Oelschlaeger & Damico, 1998) todetut. Aiemmissä tutkimuksissa ei afaattisten henkilöiden keskusteluissa ilmeneviin sanahakuihin ole kuitenkaan paneuduttu näin systemaattisesti ja laajassa aineistossa. Vaikka taulukossa 4 kuvatut piirteet voivat esiintyä yksinään, tässä aineistossa esiintyi tavallisesti useita piirteitä samanaikaisesti.

Keskeisiä piirteitä, joiden yhteydessä keskustelukumppanit osallistuivat hakuun, olivat katse ja hakukysymys. Huomioitavaa on, että edellä mainitut piirteet ovat Oelschlaegerin (1999) tekemän jaottelun mukaisesti afaattisen henkilön keskustelukumppanille osoittamia suoria pyyntöjä sanahakuun osallistumisesta: ne tekevät keskustelukumppanin osallistumisen odotuksenmukaiseksi. Jo afaattisen henkilön katseella yksistään oli huomattava vaikutus keskustelukumppanin osallistumiseen. Aiemmistä tutkimuksista poikkeavaa on kuitenkin se, että keskustelukumppanit usein osallistuivat sanan hakemiseen, vaikkeivät afaattiset puhujat katsooneet heitä. Se, että kaikki tutkitut eivät hyödyntäneet katsetta keinona keskustelukumppanin mukaan saamiseksi, voi selittyä muun muassa amerikkalaisen ja suomalaisen kulttuurin eroilla, videoinnin aiheuttamalla jännityksellä sekä sillä, että yksi tutkittava pari ei ollut katsekontaktissa, koska tytär hieroi keskustelun aikana isänsä hartioita.

Tyypillistä tässä suomalaisten afaattisten henkilöiden keskusteluaineistossa oli se, että afaattiset puhujat käyttivät paljon osoittavia ja ikonisia eleitä. Keskustelukumppanin osoittaminen saattoi korvata tähän katsomisen, mutta toimi silti tehokkaana keinona

saada keskustelukumppani osallistumaan hakuun. Keskustelukumppanit myös nimesivät kohteita, joita afaattinen puhuja osoitti sormellaan. Sen sijaan kuvailevia ikonisia eleitä ei yhtä helposti kielennetty. Katseen ja osoittavan eleen ilmetessä samanaikaisesti oli todettavissa, että henkilö usein ensin katsoi myös osoittamaansa kohdetta ja siirsi katseensa tämän jälkeen takaisin keskustelukumppaniin (vrt. Streeckin, 1993 havainnot ei-afaattisista puhujista).

Verrattaessa piirteiden tehokkuutta niiden yleisyyteen huomataan, että tehokkaimmat piirteet eivät ole kaikkein yleisimpiä. Yleisimmät sanahakuihin liittyvät piirteet olivat hakupartikkelin tai pronominin toisto, tauko ja epäröintiäänteen tuottaminen. Näidenkin yhteydessä keskustelukumppanit tosin ajoittain osallistuivat sanan hakemiseen. Tietoa katseen, osoittavan eleen ja hakukysymyksen tehokkuudesta keskustelukumppaniin vetoamisen keinona voidaan hyödyntää afasiakuntoutuksessa. Puheterapeutti voi ohjata afaattista henkilöä käyttämään em. keinoja, kun hän haluaa sanahakunsa laajenevan keskustelijoiden yhteiseksi toiminnaksi.

Aikaisemmista lähinnä afaattisten henkilöiden ja puheterapeuttien välisten keskustelujen tutkimuksista poikkeavia olivat tilanteet, jolloin keskustelukumppani osallistui lähes välittömästi afaattisen puhujan tuottaessa pronominin, hakupartikkelin, epäröintiäänteen tai pitäessä ilmauksessaan pitkäkhön tauon. Osassa hakutilanteita keskustelukumppanin nopea osallistuminen saattoi selittyä varsinkin tauon ja epäröintiäänteen osalta kyseistä sanahakua juuri edeltäneellä työläällä sanahauulla. Lisäksi tauon ja epäröintiäänteen ilmetessä oli useimmiten kyseessä agrammaattinen henkilö. Keskustelukumppanien on todettu täydentävän agrammaattisia sähkösanomailmauksia (Heeschen & Schegloff, 1999). Molemmat seikat puoltavat näkemystä, että kotona tapahtuvassa keskustelussa keskustelu-

kumppani haluaa nopealla osallistumisellaan varmistaa keskustelun sujuvan etenemisen (vrt. Lesser & Milroy, 1993).

Sanahaun laajenemiseen yhteiseksi sanahakuksi ei vaikuta ainoastaan afaattisen henkilön orientoituminen keskustelukumppaniin ongelman mahdollisena ratkaisijana, vaan myös keskustelukumppanin osallistumisvalmius. Varsinkin Pirkon ja Heikin keskustelussa ilmeni, ettei keskustelukumppani osallistunut afaattisen henkilön sanahakuun kovinkaan nopeasti. Kyseinen tilanne on ajoitukseltaan täysin päinvastainen verrattuna keskustelukumppanin nopeaan osallistumiseen afaattisen henkilön tuottaessa esimerkiksi ainoastaan epärointiänteen ja hakupartikkelin. Pirkon ja Heikin keskustelussa sanahaut kestivät kauan, vaikka Heikki näytti jo havainneen vaimonsa tarkoittaman ja etsimän sanan tai asian. Vastaavia afaattisen puhujan sanan hakemiseen jumittuneita tilanteita on raportoinut myös Aaltonen (2002: 90–97), jonka aineistossa puolison toiminnasta oli havaittavissa pyrkimys saada afaattinen puhuja tuottamaan itse haettu sana. Sanahakuun osallistumisesta pidättäytymiseen voivat osaltaan vaikuttaa mahdolliset puheterapeutilta saadut ohjeet antaa afaattiselle henkilölle aikaa hakea sanaa itsekseen. Taustalla voi olla myös puheterapiasta saatu malli, sillä pyrkiessään kirvoittamaan puhetta puheterapeutit eivät useinkaan lähde arvailemaan haettua sanaa (Laakso, 2003).

Tutkija oli välillä mukana kahdessa keskustelussa. Sanahaun ilmetessä afaattinen henkilö kääntyi usein puolisonsa puoleen, koska hän oli keskustelussa tietävän vastaanottajan asemassa. Tulokset tukevat Laakson (1997, 1999) ja Oelschlaegerin (1999) havaintoja. Yhdessä keskustelussa oli perheenjäsenen lisäksi mukana myös afaattisen henkilön ystävä. Huomioitavaa on, että ystävä ei osallistunut afaattisen henkilön sanahakuihin ollenkaan toisin kuin Fergusonin (1992) tutki-

muksessa, jossa naapuri tai ystävä pyrki omaista useammin tarjoamaan sanaehdokkaita.

Aineiston keskustelujen perusteella näyttää siltä, että keskustelukumppanin mahdollisuuksiin osallistua sanahakuun vaikuttavat keskustelijoiden yhteiset kokemukset, yhteinen tietämys, keskustelukumppanin yleistietämys sekä afaattisen henkilön puheen jatkuva semanttinen, syntaktinen ja fonologinen analysointi sekä hänen eleidensä tulkinta.

Tutkimus vahvistaa näkemystä (Ahlsén, 1985: 77; Goodwin, 1995; Klippi, 1992; 1996: 196; Laakso, 1999; Lesser & Perkins, 1999: 92; Oelschlaeger, 1999), jonka mukaan afasiaa arvioitaessa on perusteltua tarkastella afaattisen henkilön selviytymistä hänelle luonnollisessa arkipäivän vuorovaikutustilanteissa, esimerkiksi keskustelussa perheenjäsenensä kanssa. Lesserin ja Perkinsin (1999: 92) mukaan keskustelun tarkastelu nostaa esille erityisesti ne vuorovaikutukselliset vaatimukset, joita afaattinen henkilö kohtaa sosiaalisessa ympäristössään. Afasiakuntoutuksessa tuleekin huomioida yhä enemmän arkipäivän keskusteluja pohdittaessa kuntoutuksen lähtökohtia. Keskeistä on, että afasiakuntoutuksella voitaisiin tukea keskustelijoita yhdessä ratkomaan afaattisen henkilön sananlöytämisongelmia. Keskustelukumppanilta edellytetään kommunikointitapojen mukauttamista, jotta afaattisen henkilön ajatusten yhtenäinen ilmaiseminen ja ymmärtäminen olisi mahdollista (Jordan & Kaiser, 1996: 44–45). Keskustelukumppanin osallistuminen sanahakuun on tulosta osapuolten välisestä neuvottelusta, eikä afaattinen henkilökään aina afasiastaan huolimatta orientoitu muiden apuun (Laakso, 1999).

Tämän tutkimuksen tulokset tarvitsevat tuekseen lisää vastaavia tutkimuksia, erityisesti samojen henkilöiden useiden perättäisten keskustelutilanteiden analyysia, jotta tuloksia voitaisiin yleistää afaattisten henkilöiden ja heidän läheistensä keskusteluun sekä hyödyntää kuntoutuksen kehittämisessä.

VIITTEET

- Aaltonen, T. (2002). *Sanatonko tarinaton? Afaattikon intersubjektiiivinen maailma ja kertoen rakentuva identiteetti*. Miina Sillanpään säätien julkaisuja A: 5. Helsinki: Miina Sillanpään säätii.
- Ahlsén, E. (1985). *Discourse patterns in aphasia*. Gothenburg Monographs in Linguistics 5. Department of Linguistics University of Göteborg.
- Ahlsén, E. (1991). Body communication as compensation for speech in a Wernicke's aphasic – a longitudinal study. *Journal of Communication Disorders*, 24, 1–12.
- Booth, S. & Perkins, L. (1999). The use of conversation analysis to guide individualized advice to carers and evaluate change in aphasia: a case study. *Aphasiology*, 13, 283–303.
- Boles, L. (1997) Conversation analysis as a dependent measure in communication therapy with four individuals with aphasia. *Asia Pacific Journal of Speech, Language and Hearing*, 2, 43–61.
- Ferguson, A. (1992). Conversational repair of word-finding difficulty. Teoksessa M. Lemme (toim.), *Clinical Aphasiology*, 21 (s. 299–310). Austin, Texas: Pro-Ed.
- Goodglass, H. & Wingfield, A. (1997). Word-Finding deficits in aphasia: Brain-behavior relations and clinical symptomatology. Teoksessa H. Goodglass & A. Wingfield (toim.), *Anomia. Neuroanatomical and cognitive correlates* (s. 3–27). San Diego: Academic Press.
- Goodwin, C. (1981). *Conversational organization. Interaction between speakers and hearers*. New York: Academic Press.
- Goodwin, C. (1995). Co-constructing meaning in conversations with an aphasic man. *Research on Language and Social Interaction*, 28, 233–260.
- Goodwin, M. H. & Goodwin, C. (1986). Gesture and coparticipation in searching for a word. *Semiotica*, 62, 51–75.
- Hakulinen, A. (toim.) (1989). *Kieli 4. Suomalaisen keskustelun keinoja I*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Heeschen, C. & Schegloff, E.A. (1999). Agrammatism, adaptation theory, conversation analysis: on the role of so-called telegraphic style in talk-in-interaction. *Aphasiology*, 13, 365–405.
- Helasvuo, M-L., Laakso, M. & Sorjonen, M-L. (tulossa) Searching for words: syntactic and sequential construction of word search in conversations of Finnish speakers with aphasia. *Research on Language and Social Interaction*.
- Holland, A. (1982). Observing functional communication of aphasic adults. *Journal of Speech and Hearing Disorders*, 47, 50–56.
- Jefferson, G. (1984). Transcript notation. Teoksessa J. M. Atkinson & J. Heritage (toim.), *Structures of social action: Studies in conversation analysis* (s. ix–xvi). Cambridge: Cambridge University Press.
- Jordan, L. & Kaiser, W. (1996). *Aphasia – a social approach*. London: Chapman & Hall.
- Kankaanniemi, K. (2001). Sananhakuilmiö keronnassa normaalipuhujilla ja anomisilla afaattikoilla. *Puheterapeutti*, 1/2001, 10–11.
- Klippi, A. (1992). Reaching towards mutual understanding in aphasic conversation: Aphasics as contributors in conversation. Teoksessa R. Aulanko & M. Lehtihalmes (toim.), *Studies in logopedics and phonetics 3. Publications of the Department of Phonetics, University of Helsinki. Series B. Phonetics, Logopedics and Speech Communication 4* (s. 45–67). Helsinki University Press.
- Klippi, A. (1996). *Conversation as an achievement in aphasics*. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Laakso, M. (1997). *Self-initiated repair by fluent aphasic speakers in conversation*. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Laakso, M. (1999). Afaattisten puhujien sananlöytämistä vaikeudet keskustelussa. *Suomen Logopedis-Foniatriin Aikakauslehti*, 19, 109–123.
- Laakso, M. (2003). Collaborative construction of repair in aphasic conversation: an interactive view on the extended speaking turns of Wernicke's aphasics. Teoksessa Goodwin, C. (toim.) *Conversation and Brain Damage* (pp. 163–188). New York: Oxford University Press.
- Laakso, M. & Klippi, A. (1999). A closer look at the "hint and guess" sequences in aphasic conversation. *Aphasiology*, 2, 345–363.
- Laakso, M. & Klippi, A. (2001). Sanojen löytämisen vaikeudesta. Keskustelunalyysi afasia-tutkimuksessa. Teoksessa M. Halonen & S. Routarinne (toim.) *Keskustelunalyysin näkymiä* s. 89–104. Helsinki: Helsingin yliopiston

- suomen kielen laitos.
- Laine, M., Koivuselkä-Sallinen, P., Hänninen, R. & Niemi, J. (1997). *Bostonin nimentätesti*. Helsinki: Psykologien Kustannus Oy.
- Laine, M., Koivuselkä-Sallinen, P., Niemi, J. & Tuomainen, J. (1997). *Bostonin diagnostinen afasiatutkimus*. Helsinki: Psykologien Kustannus Oy.
- Lehtola, M. (2002). *Afaattisten henkilöiden sanahaku keskustelussa*. Pro gradu –tutkielma, Oulun yliopisto.
- Lesser, R. & Perkins, L. (1999). *Cognitive neuropsychology and conversation analysis in aphasia. An introductory casebook*. London: Whurr Publishers.
- Lindsay, J. & Wilkinson, R. (1999). Repair sequences in aphasia talk: A comparison of aphasic – speech and language therapist and aphasic – spouse conversations. *Aphasiology*, 13, 305–325.
- Linebaugh, C. W. (1990). Lexical retrieval problems: Anomia. Teoksessa L. L. LaPointe (toim.), *Aphasia and related neurogenic language disorders* (s. 96–112). New York: Thieme Publishers.
- Lubinski, R., Duchan, J. & Weitzner-Lin, B. (1980). Analysis of breakdowns and repairs in aphasic adult communication. Teoksessa R. Brookshire (toim.), *Clinical aphasiology conference proceedings* (s. 111 – 116). Minnesota: BRK Publishers.
- Milroy, L. & Perkins, L. (1992). Repair strategies in aphasic discourse; towards a collaborative model. *Clinical Linguistics & Phonetics*, 6, 27–40.
- Oelschlaeger, M. L. (1999). Participation of a conversation partner in the word searches of a person with aphasia. *American Journal of Speech Language Pathology*, 8, 62–71.
- Oelschlaeger, M. & Damico, J. S. (1998). Joint productions as a conversational strategy in aphasia. *Clinical Linguistics and Phonetics*, 12, 459–480.
- Sacks, H., Schegloff, E. A. & Jefferson, G. (1974). A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language*, 50, 696–735.
- Schegloff, E. A. (1979). The relevance of repair to syntax-for-conversation. Teoksessa T. Givón (toim.), *Syntax and semantics 12: Discourse and syntax* (s. 261–286). New York: Academic Press.
- Schegloff, E. A., Jefferson, G. & Sacks, H. (1977). The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. *Language*, 53, 361–382.
- Seppänen, E.-V. (1997). Vuorovaikutus paperilla. Teoksessa L. Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* (s. 18–31). Tampere: Vastapaino.
- Simmons-Mackie, N. N., & Damico, J. S. (1997). Reformulating the definition of compensatory strategies in aphasia. *Aphasiology*, 11, 761–781.
- Sorjonen, M.-L. (1997). Korjausjäsenitys. Teoksessa L. Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* (s. 111–137). Tampere: Vastapaino.
- Streeck, J. (1993). Gesture as communication I: Its coordination with gaze and speech. *Communication Monographs*, 60, 275–299.
- Wilkinson, R., Beeke, S. & Maxim, J. (2003). Adapting to Conversation. On the Use of Linguistic Resources by Speakers with Fluent Aphasia in the Construction of Turns at Talk. Teoksessa Goodwin, C. (toim.) *Conversation and brain damage* (s. 59–89). New York: Oxford University Press.
- Wilkinson, R. Bryan, K., Lock, S., Bayley, K., Maxim, J., Bruce, C., Edmundson, A. & Moir, D. (1998). Therapy using conversation analysis: Helping couples adapt to aphasia in conversation. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 33 (Supplement): 144–149.

LIITE 1

Litteraatioissa käytettyjen merkkien selitykset (Goodwin, 1981, vii-viii; Goodwin & Goodwin, 1986; Hakulinen, 1989, 8; Jefferson, 1984, ix-xvi; Laakso, 1997, 12-14; Sacks, Schegloff & Jefferson, 1974; Seppänen, 1997, 22-29).

1. PÄÄLLEKÄISYYDET JA TAUOT

[Päällekkäispuhunnan alku
]	Päällekkäispuhunnan loppu
	esim. O: heinäkuussa et[ttä]
	A: [joo]
=	Ilmausten välillä ei ole taukoa
(.)	Mikrotauko: kestoltaan 0.2 sekuntia tai lyhyempi
(1.2)	Mikrotaukoa pitempi tauko, joka ilmoitetaan sekunnin kymmenesosina ja merkitään kaarisulkuihin

2. SÄVELKULKU

Jaksojen lopussa:

.	Piste jakson lopussa ilmaisee laskevaa intonaatiota, ei ole välttämättä lauseen loppu.
,	Jatkuva intonaatio.
?	Nouseva intonaatio.

Jaksojen alussa tai sisällä:

↑	Edeltää kohtaa, joka on lausuttu ympäristöä korkeammalta
↓	Edeltää kohtaa, joka on lausuttu ympäristöä matalammalta.
ruokaa	Alleviivaus tarkoittaa, että kyseinen kohta on lausuttu painottaen.

3. PUHENOPEUS JA ÄÄNEN VOIMAKKUUS

> <	Rajattu jakso on lausuttu ympäristöä nopeammin.
< >	Rajattu jakso on lausuttu ympäristöä hitaammin.
Nii:	Kaksoispiste tarkoittaa, että äännettä on venytetty.
"tuolla"	Puhe on ympäristöä vaimeampaa.
MAItoa	Kapiteelit tarkoittavat, että ääni on voimistettu.

4. HENGITYS

.hhh	Kuultavissa oleva sisäänhengitys, yksi h-kirjain merkitsee 0.1 sekuntia
hhh	Kuultavissa oleva uloshengitys.
.nii	Sanan edessä oleva piste tarkoittaa, että sana on tuotettu sisäänhengittäen.
mt	Maiskaus.

5. NAURU

he he	Nauru.
k(h)yl(h)lä	Sanan sisällä suluissa oleva h-kirjain merkitsee uloshengitystä, usein kyseessä on nauraen lausuttu sana.
£onneksi£	Sana tai jakso on sanottu hymyillen.

6. MUUTA

#on#	#-merkeillä rajattu jakso on lausuttu narisevalla äänellä.
@Aku Ankka@	Rajatussa kohdassa ilmenee muutos äänenlaadussa.
puu-	Tavuviiva tarkoittaa, että sana on jäänyt kesken.
M'tta	Rivinylinen pilkku tarkoittaa vokaalin katoa.
S+on	+ merkki tarkoittaa sanojen yhteen lausumista.
(sinne)	Epäselvästi kuultu jakso merkitään sulkuihin.
(-)	Jakso, josta ei ole saatu selvää.
(())	Kaksoissulkeissa on litteroijan tekemiä kuvauksia tilanteesta, esim. keskustelijoiden käyttämistä eleistä, ympäristön äänistä

A: he he mikä hh
 ((raapii päätään))

→ Nuoli vasemmassa marginaalissa merkitsee analysoitavaa kohtaa.

7. KATSE

A: <u>Se on.</u>	Puhujan katsoessa kuulijaa merkitään viiva puhujan ilmauksen päälle.
O A: Mitä	Mikäli kuulijoita on useampia nimikirjain viivan päällä ilmaisee, keneen puhuja katsoo.
...	Pisteet merkitsevät, että puhuja tuo katseensa kuulijaan.
,,,	Pilkut merkitsevät, että puhuja siirtää katseensa pois kuulijasta.

LIITE 2 Sanahaun tunnistamisen kriteerit

Afaattisen henkilön keskenjäänyt ilmaus määriteltiin sanahauksi, mikäli vähintään kaksi seuraavista asioista esiintyi yhdessä. Sulkuihin on merkitty tutkimukset, joissa kyseisen piirteen on todettu liittyvän sanahakuun.

1. Vähintään 2 sekunnin mittainen tauko (Marshall 1976, Schlenck, Huber & Willmes 1987)
2. Epäröintiäänne (ns. täytetty tauko), esimerkiksi *öö, mhh* (Marshall 1976, Schegloff, Jefferson & Sacks 1977)
3. Sanan keskeytys (Kankaanniemi 2001, Laakso 1997, 129;1999, Schegloff ym. 1977)
4. Hakupartikkeli tai -pronomini, esimerkiksi *toi, tota, semmonen, tämmönen, niin, niinku* (Kankaanniemi 2001, Laakso 1997, 129; 1999)
5. Sanan (useimmiten pronominin) toisto, esimerkiksi *minä minä, se se, toi toi, tämä tämä, niin niin* (Laakso 1997, 129, Schlenck ym. 1987)
6. Hakukysymys, esimerkiksi *mikä, mikä se on, miksi sitä sanotaan* (Ahlsén 1985, 51, Goodwin & Goodwin 1986, Laakso 1997, 175, Oelschlaeger 1999)
7. Katsekontaktista vetäytyminen (Goodwin & Goodwin 1986)
8. Sanahakua ilmaiseva ele/ilme
 - käden pyöritys ilmassa (Goodwin & Goodwin 1986)
 - käden/sormen nostaminen pystyyn – vuoron pitäminen itsellä, niin sanottu regulaattoriele (Ahlsén 1985, 103; 1991, Ekman 1999, Ekman & Friesen 1969; Laakso 1997, 170–171; Simmons-Mackie & Damico 1997)
 - pään raapiminen – niin sanottu adaptor, manipuloiva ele (Ahlsén 1985, 51; Ekman & Friesen 1969, Ekman 1999)
 - miettävä ilme (Goodwin & Goodwin 1986)
 - osoittavat ja ikoniset eleet (Ahlsén 1985, 103, Hadar, Wenkert-Olenik, Krauss & Soroker 1998)

COLLABORATIVE WORD SEARCHING IN CONVERSATIONS OF APHASIC PERSONS AND THEIR SIGNIFICANT OTHERS

Minna Laakso, Department of Phonetics, University of Helsinki

Marjo Lehtola, Department of Finnish, saami and Logopedics, University of Oulu

The present paper studied collaborative word searching in connection with aphasia. The data were collected by videotaping conversations of ten aphasic persons and their significant others in the home environment. Although the type and severity of aphasia varied, all aphasic participants frequently searched for words during the conversations. About a half of the searches were collaboratively solved. We observed eight different interactional features in connection with which the conversational partners took part in searching for the word. As reported in previous research, non-aphasic participants provided the word searched when the aphasic speaker gazed at them. However, in conversations with significant others searches were collaboratively solved also when the aphasic speaker did not gaze at the recipient. Furthermore, significant others offered words to solve the search when the aphasic speaker was simply indicating difficulties in finding the word by pausing or repeating a demonstrative pronoun. Besides (and also instead of) gaze, other nonverbal actions, such as pointing towards the non-aphasic recipient or at the item searched were commonly used by Finnish aphasic speakers. The most efficient means in getting the participation of the partner was a combination of several means.

Keywords: aphasia, everyday conversation, anomia, lexical search, gaze, gesticulation